

MODERN ISKOLAÜGYI ÁRAMLATOK.*

(Első közlemény.)

Hogy az iskola mekkora erő és hatalom, azt az iskolán kívül állók rendszeresen jobban méltányolják és érvényesítik, mint azok, akik életüket ezen emésztő műhelyben töltik. S valóban az iskola az a szilárd pont, amelybe emelőjüket (értsd: törekvéseiket) bekapcsolják mindazok, akik komoly sikerekre számítanak; első sorban tehát a különböző pártok és táborok szóvivői, akik az iskola és a tanítómester segítségével igyekeznek valóságos vagy képzelt igazukat diadalra juttatni. Így volt ez s van ma is, talán még fokozottabb mértékben.

Ennek kell betudni, hogy az elméleti és gyakorlati pædagogíának ha nem is örökkévaló, de kiforrott tanításai mellett mintegy észrevétlenül egy másik, mondhatnám korpædagogia (*Zeitpædagogik*) fejlődik, mely — bármennyire is kívánjunk a korral haladni — amannak mérséklő fékezésére többé-kevésbé rászorul.

Ma gombamódra szaporodnak a reformerek és iskolaboldogítók, és alig mulik el nap, hogy valami új (és egyúttal rendszerint «égetően szükséges») követelménnyel ne lépjenek fel az iskolával szemben. Ezeknek a népszerű talmireformereknek leghálásabb eszközü az ú. n. «általános műveltség», melyhez méltóan sorakoznak «korunk sürgős követelései». Mindent ebbe a katlanba dobnak, melyből kellő főzés után kotyvasztják a tantervet, hogy vele azután az iskolákat boldogítsák. Minthogy ez így tovább már nem megy s az a sok összehordott elem s anyag, megannyi centrifugál erő, már-már veszélyezteti a középiskolának eredeti tartalmát s szétrobbanással fenyeget, itt egy kérlelhetetlen Megálljra van szükség korunk rohanó és elhamarkodott művelődési versenygésével szemben, mely a «minél több és minél korábban» végzetes jelszavát írta zászlájára. Nem ismételhetjük elég gyakran és elég hangosan a következő helyes okoskodást, mellyel Hueppe tanár érvelt a legutóbbi bécsi középiskolai anketten: «A gyermek a tárgy (objectum) és csak rajta lehet kipróbálni, vajjon egy

* Felolvasta a szerző a Pædagogiai Társaságnak 1908. december 19-én tartott ülésén.

rendszer üdvös-e avagy haszontalan. Ha a gyermek nem képes lépést tartani, a célt kell megváltoztatni».

Korunk szellemének és pædagógiájának ezen ütközõ pontjai közül ma azokat óhajtom megvilágítani, melyek a *Haza* (nemzet) és a *Világ* (emberiség) alapfogalmaiból fakadnak és ezen két pólus körül csoportosulnak. Mai témáimnak azonban, mint nyomban látni fogjuk, nem csupán az ú. n. aktualitás adja meg a jogosultságot és érdekességet, hanem az is, hogy bennök a közremûködést, sõt a kezdeményezést illetõleg, kiváló rész jutott hazánkknak. Ez a két szempont szolgál összekötõ kapocsul mai «Modern iskolaügyi áramlatok» határozatlan címmel hirdetett felolvasásomnak, melynek keretén belül foglalkozni kívánok: 1. A katonai neveléssel a polgári (civil) iskolákban, 2. a katonai nevelõ- és képzõ-intézetek viszonyával a polgári iskolákhoz és napirenden levõ reformjukkal, végül a «nemzetközi oktatásügy» elnevezés alatt ismeretes mozgalommal, melyben döntõ kezdeményezés közelebrõl várható.

Elõre is bocsánatot kérek azért, ha elõadásomban önmagamra is fogok hivatkozni; minthogy azonban olyan témákkal lesz dolgunk, melyekkel vagy egy negyed század óta magam is speciálisan foglalkozom, ez elõl nem igen térhettem ki.

I. Katonai nevelés az iskolában. Céllovés.

A *békemozgalom* gyûjtõneve alá foglalt törekvések újabban mind jobban átesapnak az iskola területére, vagy mondjuk az ellenzõk szavajárása szerint: «veszedelmesen kísértének». Hogy azonban a pacifisták mozgalma, abszolút belsõ értékétõl eltekintve, mennyire jogos, azt rögtön észreveszi mindenki, mihelyt a militarista iskolapárt tevékenységére tereljük a közfigyelmet. Amott egy kisded és lelkes csapat fáradozik abban, hogy évszázadok óta meggyökeredzett és romboló hagyományokat és félreértéseket oszlasson szét s voltaképen nem tesz egyebet, mint *hirdeti a szeretet törvényét*, melyet minden vallás és felekezet egyaránt magasztal. Nosza mozgosít az ellentábor, beviszi az iskolába a militarizmust s többségével, elõkelõ összeköttetéseiben rejltõ hatalmával elnyomni igyekszik a testvérember egy másik csoportja által nagy kinnal életre keltett gyenge csírákat.

Minthogy a békemozgalom pædagógiai jelentőségével ezen a helyen annak idejében behatóan foglalkoztam,* most azt a másik

* Lásd: A békemozgalom pædagógiai jelentősége és a békenap c 1906 október 20-án tartott felolvasásomat, mely a Magyar Pædagógiában. és külön füzetben is megjelent.

törekvést óhajtom szemügyre venni, melyet röviden az iskola *elkatonásításának* nevezhetünk. Melyek ezen mozgalomnak indító okai, eszközei, mi a célja és jogosultsága?

Azok a törekvések, melyek az iskolát a hadsereg szolgálatába akarják terelni, nem mai keletűek¹ és mindenkor felszínre kerülnek, amikor a katonai események különös mértékben foglalkoztatják a közvéleményt. Valahányszor az újabb időben egy nagy háború lezajlott, ritka egyértelműséggel ugyanazt a naiv tanulságot vonták le belőle a népek: az győzött, aki jobban tudott lőni: ergo tanítsuk mi már a gyermeket arra, hogy biztosan tudjon lőni. Mintha bizony ez az egy (kétségtelenül nagy) előny a többi számtalan döntő körülmény, férfias tulajdonság és katonai erény hiján, egymagában képes volna a győzelmet biztosítani!

Így érveltek a porosz-francia, az angol-búr és legutóbb az orosz-japán háború után, amikor is Franciaországban az azóta rég kimult *bataillons scolaires*-eket léptették életbe és Angliában és nálunk új erőre kapott a mozgalom.² Angliában az utolsó, kevésbé dicső hadjárat lezajlása után kezdtek az ifjúság katonai nevelésével komolyan foglalkozni, ámde akadtak higgadt férfiak, akik intő szavukat nyomban felemelték. Sir Joshua Fitch a *The Journal of Education* 1900. évi decemberi számában *Military drill in schools* c. rövid cikkében teljes elismeréssel adózva azoknak az előnyöknek, melyek a testi nevelés révén az ifjúság férfias fellépésére, egészségére és tevékenységének sikeres megnyilatkozására hárulnak, egyúttal meggyőző érvekkel világosította fel honfitársait arról, hogy mind ennek az ifjúság katonai neveléséhez és a céllovészhez semmi vagy elenyészően csekély köze van,

¹ Lásd «Összehasonlító aforizmák a katonai és polgári nevelés köréből». (Budapest, Légrády. 1888. 70 lap); továbbá «Gegenwart u. Zukunft der körperlichen Erziehung» c. művemnek (Berlin, 1904. Gerdes u. Hödel) következő fejezeteit: Sport und Wehrhaftigkeit (41—46. l.). Soll die Schule Menschen oder Soldaten heranbilden? (45. l.)

² Nálunk a céllovész és az egyetemi zászlóaljok érdekében főleg Szemere Miklós buzgólkodik, míg br. Nyári Albert a «*Nemzeti Falanx*» apostola. Az iskolai zászlóaljok szervezéséről Balogh Dénes kecskeméti ig.-tanító könyvet írt. «Falusi zászlóaljok»-ról értekezik Vargyas Endre a «Néptanítók Lapja»-ban (1908, 36. szám.) Ugyanazon lap 1909. évi 15. számában «a magyar ifjúság katonai nevelése, bécsi elismerő hang» címmel szóná teszik a bécsi Vierteljahrschrift für körp. Erziehung-nak egy ránk vonatkozó idevágó cikkét. Ausztriában a katonailag szervezett és fegyvermezett «*Knabenhorter*»-k, «*Knaben-Schützenkompanie*»-k és *Jugendwehr*-ek virágoznak most, melyekre aminap egy brutális visszaélés: egy fiúnak kurtavasra verése terelte rá a közfigyelmet.

s hogy komoly és kötelességtudó tanférfiak, akik az iskola eredeti rendeltetéséhez hívek akarnak maradni, sohasem lesznek kaphatók a katonai és háborús szellemnek ilyen mesterséges és erőszakos behurcolásához. Hogy mily kevés foganatja volt ennek a komoly szózatnak, azt megtudjuk egy röpiratból, melyet az idei londoni békekongresszuson osztottak szét.* Szerzője statisztikai adatokkal kimutatja, hogy a Roberts lord elnöksége alatt működő *National Service League*, támogatva *The Nations in Arms* c. folyóiratától, tervszerűen és sikeresen űzi az iskolák elkatonásítását s lankadatanul buzgólkodik előadások és lövő-tanfolyamok rendezésében, lőfegyverek ajándékozásában és lőterek felszerelésében. Miután a *public school*-ok túlnyomó többségét meghódították, immár a polgári iskolákra (*preparatory schools*) vetették magukat, melyeknek 9-14 éves növendékei ugyancsak Roberts lord elnöklete alatt külön szövetséget alakítottak, melynek hat tagú igazgatóságában — három pap foglal helyet. Most a népiskolák vannak soron, ahol a magas katonai személyiségekre és előkelő összeköttetésekkel rendelkező egyénekre nem kevésbé kedvező talaj várakozik.

Nem sok az, amit a pacifisták ezen erélyes és rohamosan terjedő mozgalommal szembeállítani tudtak. Szervezték a *Boys' and Girls' Life Brigades* néven ismeretes életmentő ifjúsági csapatokat és az ország számos etikai egyesületétől és azok szövetségétől (*Union of Ethical Societies*) támogatva az iskolák belső életében igyekeznek az erkölcsöket nemesíteni. Elöttem fekszik egy ilyen *Syllabus of training in the private and public duties of life*, vagyis az élet magán- és nyilvános kötelességeinek tervezete, (nálunk polgári jogoknak és kötelességeknek nevezik), melyet Surrey grófság iskolái számára elfogadott és amely a tanításnak nyolc fokozata részére etikai és társadalmi vezérszavak szerint csoportosítva röviden felsorolja az idevágó tananyagot. A nyilvános propagandát eredeti eszközökkel mozdtítják elő. A falon látható 58 × 88 cm. nagyságú és két színben nyomtatott falragaszt egy angol békeegyesület, a *Peace Committee of the Society of Friends*, készítette. Sürgető szövege így hangzik:

Katonai kiképzés az iskolákban.

Nagybritánia és Írország népéhez.

A fiúknak kötelező katonai kiképzését az iskolában most valamennyi iskolában állandóan szorgalmazzák. A «National Service League», a «Lads' Drill Association», vezető állásokban levő katonák és politikusok és mások szüntelen és sürgősen követelik azt. A nyilvános középiskolákban a hadapródszázadok csaknem általánosan meg-

* *Rifles and Education: a record and appeal.* By H. S. Perris (16 p).

alakultak. Ezek legtöbbször kötelező a katonai kiképzés és a céllövés, melynek hivatalos ellenőrzésére a hadügyminiszterium vállalkozott. Most a katonai gyakorlatokat az elemi iskolákban is kötelezővé akarják tenni, aminek bevallott célja, a gyermekeknek előkészítése a későbbi katonai szolgálatra, «hogy a katonai gyakorlatokra való korai szoktatás révén támogassák a hadsereg rendes szükségletének ujoncanyagát. Ily módon szándékosan akarják az ifjúságot katonai szellemmel telíteni. *Vajjon a szülőknek nincsen ehhez mondanivalójuk?* — A testi kiképzésnek, fegyelemnek és gyakorlatoknak előnyei a polgárság részére tagadhatatlanok; *helyes-e azonban az ifjúság lelkébe az ellenségeskedés csíráját beojtani, őket a gyilkoló fegyverek használatába begyakorolni, őket arra oktatni, hogy hogyan kell gyilkolni?* Vajjon arra valók-e iskoláink, hogy a békét hirdessék, vagy arra, hogy viszálykodásra neveljenek? Vajjon az egyetemre vagy a hadsereg számára kell-e, hogy előkészítsenek? * Megengedhető-e, hogy a nyilvános oktatás szervezete és pénze katonai célokra fordíttassék?

Oktassuk inkább az ifjúságot arra, hogy mint kell polgártársait szeretni és nekik szolgálni; tanítsuk inkább arra, *hogy felebarátját szeresse, mint önmagát.*

A katonai és polgári nevelésnek szorosabb kapcsolata és a katonai gyakorlatoknak befogadása a civiliskolákba nem mai keletűek. Arról az élénk mozgalomról és vitáról, mely e kérdés körül a külföldön és nálunk a nyolcvanas években kifejlődött, akkoriban egy külön füzetben emlékeztem meg, melynek címe «Összehasonlító aforizmák a katonai és polgári nevelés köréből». Ebben a vitában, melyben a napilapok és katonai szakfolyóiratok java része megszólalt, részt vett Vécsey Tamás dr. egyet. tanár is, aki az akkor megindult «Egyetemi Lapok» első számában «Egyeztessük ki a katonai évet az egyetemi kötelességekkel» c. cikkében a következő programot állította fel: «Az elemi- és középiskolai testgyakorlat legyen előkészítő a katonai gyakorlatokra. Az egyetemi, illetőleg akadémiai polgárok számára a katonai elméleti oktatás az egyetemen, műegyetemen s akadémiaikon tartassék. Törvényileg lehetne gondoskodni, hogy a hadügyminiszter a tanításra a kiválóan alkalmas tiszt urakat kiszemelje, akiknek állása a karokkal szemben a tanügyi kormányval egyetértőleg meghatározatnék. A katonai tanulmány és fegyelem a fakultásokat meg nem rontaná. A rend, pontosság, kötelességérzet a nem-katonákra is példaadó lenne. A polgári és katonai tanerők közeledése egyiknek se válnék ártalmára».

Ennek a kérdésnek multját illetőleg még felette tanulságos az 1880. évi brüsszeli nemzetközi iskolaügyi kongresszus, melynek egyik jelentése szól «azokról a szolgálatokról, melyeket a hadsereg és a

* Az életre!

közös oktatás egymásnak kölcsönösen tehetnek.* A vita folyamán két ellentétes nézet alakult ki: az egyik, élén Tempelsszel a brüsseli mintaiskola igazgatójával, kívánja, hogy a katonai nevelés már a népiskolában kezdődjék; a másik párt a kérdés előadójával, du Nord osztrák századosal azon meggyőződésnek ad kifejezést, hogy az általános tornaoktatás, az irodalmi ismeretek és a hazafias érzületek fejlesztése legjobban készít elő a hadseregre s hogy minden különleges katonai többlet felesleges. Utalok itt azon érdekes jelenségre, mely szerint ép a tiszt az, aki a katonai elem befogadását ellenzi, míg a polgári tanférfi mellette foglal állást. Ebben én lényegileg nem látok ellenmondást, hanem inkább mélyebb lélektani indokok és tapasztalati jelenségek eredményének minősíteném.

A katonai és polgári nevelés egységével foglalkozik Meyer német százados a «Der Säemann» hamburgi folyóiratnak 1908 októberi számában megjelent «Einheit der Erziehung» c. cikkében, melyben a két iránynak szerves összekapcsolása és tudatos együttműködése érdekében száll síkra s e végből ajánlja, hogy 1. a nyilv. iskolákban s főleg a továbbképző intézetekben ne hűnyjanak szemet a jövő katonai szolgálat felett, sőt inkább készítsenek erre elő, és 2. hogy magában a hadseregben az egész szolgálati idő alatt a legénységnek is adjanak alkalmat arra, hogy magát polgári hivatásában gyakorolja. Ennek az eszmének értékét szerzője abban látja, hogy az iskolában, ahol az ifjúság legfogékonyabb, valamennyi társadalmi osztályt egy hatalmas közös eszmében, a nemzeti honvédelemben, lehetne gyakorlatilag összefoglalni. Bármily nemes szándék sugallta legyen is ezt a javaslatot, mely tiszt részéről könnyen érthető, lehetetlen fel nem ismerni a mindkét résszel járó veszedelmeket és azokat a nehézségeket, melyekkel a gyakorlatba való átültetésük járna. Valamint azt is csak fenntartással fogadnám el, hogy az a hatalmas és valamennyi rétegre közös eszme ép és csak a nemzeti honvédelem, mert hisz az egyének és tömegek érzését egyesítő *állameszme* és az ebből fakadó nemesített hazaszeretet mindenestre magasabban értékelendő.

A tanuló ifjúságnak katonai nevelése nálunk is napirenden van. 1903 tavaszán egy hír járta be a lapokat, mely szerint a zilahi ev. ref. kollegiumban megalakult Wesselényi ifjúsági testgyakorló-egyesület a különböző sportok közé a céllövés gyakorlását is felvette. Az akkori honvédelmi miniszter megengedte, hogy ezen ifjúsági kör tagjai az intézet tanárainak felügyelete és felelőssége mellett a zilahi honvédeállomás parancsnokságától kirendelendő oktatók vezetésével he-

* V. ö. Der internationale Unterrichts-kongress in Brüssel. Von Dr. Fr. J. Pisko, Zeitschr. f. d. Realschulwesen 1881. évf. 29—39., 93—99. lap.

tenként egy-egy délután a honvéd-lőtéren kincstári puskákkal és díj-talanul átengedett lőszerrel, magukat a céllövésben gyakorolhassák. A szerzett tapasztalatokról és az elért eredményről a honvédelmi miniszter az év végén jelentést vár a tanári kartól.¹

Ezzel a hírrel kapcsolatban én már akkor behatóan foglalkoztam a dologgal;² kikértem egy vezérkarbeli magasabb törzstisztnek véleményét, mely természetesen a céllövés javára szólt, ámde csupán a két felső osztály tanulói részére, amely megegyezést bizonyos fenn-tartással magam is elfogadtam abban a reményben, hogy ez az *újítás* amúgy sem lesz életrevaló. Mint nyomban látni fogjuk, nem így történt.

Az iskolai céllövést illetőleg sok tanulságos adatot szolgáltatott az 1908 március havában a kultuszminisztériumban tartott «Szakérte-kezet a középiskolai testgyakorlat tárgyában». Minthogy ez a leg-újabb és legtömegesebb megnyilatkozása a szakembereknek a test-nevelés ügyében, kérdésünkben annál kevésbé mellőzhetjük, mert a vélemények a katonai elemnek iskoláinkban való térfoglalását illetőleg és főleg a céllövészet dolgában is eltérőek voltak.³

(Folytatása következik.)

KEMÉNY FERENC.

¹ A zilahi ref. kollegium idei 1908-iki Értesítőjének 43. és 75. lapján a következőket olvassom: A céllövésben részt vettek a Wesselényi-tornakör tagjai közül a 7. és 8. oszt. tanulói jan. 28-tól máj. 5-ig hetenkint egy délutánon. Az oktatásban egy honvédhadnagy vezetése mellett öt altiszt is közreműködött. Az oktatás elméleti és gyakorlati volt; a) elméleti: a mon-archia fegyveres erejének szervezete, kiegészítése, a fegyvernemek hivatása és felszerelése, a puska leírása és szétszedése, a lövészet előkészítő okta-tása; b) gyakorlati: egyes-, sor- és zártrendű szakaszgyakorlatok, fegyver-forgató, fegyverfogási, töltés- és tüzelés-fogási gyakorlatok, céllövés gyu-tacsos tölténnyel kisebbített alakokra 25—100 lépésről, éles tölténnyel tan-céltáblára és harcászati alakokra 200—300 lépésről. Ezen gyakorlatokhoz a honv. minisztérium fejenként 100—100 db. gyutacsos és 30—30 db. éles töltényt engedélyezett. Az általános eredmény igen jó volt. Volt sikerült céllövőverseny is érem- és fegyverjutalmakkal.

² Tanulók evezése és céllövése. (Tornaügy XX. évf. 1902—3; 173—178. lap).

³ Ezt a dolgot remélhetőleg a megtartandó testnevelési kongresszus is kellő figyelemre fogja méltatni.